

DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA DOBROGEI IN 1877—1878 ȘI PREGĂTIREA REUNIRII EI CU ROMANIA

de dr. GHEORGHE DUMITRAȘCU și
MARIANA LUPU

Act de justiție istorică, recunoscut de marile puteri în Congresul de la Berlin, reunirea Dobrogei cu România fusese o preocupare majoră a voievozilor noștri după 1420, a revoluționarilor de la 1848—1849, precum și a statului român, care a revendicat-o, sub o formă sau alta, de mai multe ori.

Pe de altă parte, numeroase știri din Dobrogea, cu deosebire din 1877—1878, atestă că locuitorii români ca și cei musulmani au trimis autorităților de la București memorii și delegații, cerând grabnică instaurare a administrației românești în provincia dintre Dunăre și Mare, care avea nevoie de ordine, lege și siguranță¹.

*
* * *

Imperiul otoman introdusese, în ultimele decenii dinaintea de 1877, unele modernizări în administrație, justiție, regimul proprietății agrare², totuși, chiar și această legislație, cea mai liberală pe care Imperiul otoman a putut-o elabora în condiții interne specifice, era destul de firavă pentru a putea învinge inerția seculară și era ea însăși minată de menținerea inegalității bazată pe religie, de privilegierea în continuare a elementului musulman și de încercarea de dezbinare a celui nemusulman³.

Războiul din 1877—1878 și regimul temporarei administrații străine accentuaseră starea de inegalitate și nesiguranță din Dobrogea⁴.

În același timp, toate autoritățile românești, consulatul român de la Tulcea, ministrul de externe Mihail Kogălniceanu au făcut tot posibilul pentru apărarea populației Dobrogei, pentru a acorda deplin ajutor celor retrași peste Dunăre, indiferent de naționalitate⁵.

¹ „Gazeta Transilvaniei“, XLI (1878), nr. 79 din 5/17 octombrie, p. 1 ; „Monitorul oficial“, nr. 220 din 14/26 octombrie 1878, p. 5615 ; Memoriile Regelui Carol I de un martor ocular, vol. XIV, p. 59 ; Eisa și G. Dîmîtra Serea, Dobrogea românească, p. 59 ; „Neamul românesc“, din 28 mai 1918 ; Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară, Documente privind istoria miliardă a poporului român, iulie 1878—noiembrie 1882, Edit. Militară, București, 1975, p. 6—9.

² Mustafa Ali Mehmed, Istoria turcilor, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 340—345 ; A. Ubicini, La Constitution Ottomane du 7 zühidje 1293 (23 dec. 1876), Paris, 1877.

³ G. Ilioniu, Culte în Dobrogea, în „Analele Dobrogei“, DK, (1928), vol. I, jubiliar, p. 602.

⁴ Tudor Mateescu, Documente privind istoria Dobrogei (1830—1877), București, 1975 ; doc. 183—171, p. 178—186 ; doc. 173—185, p. 188—204 ; doc. 189—190, p. 207—208 ; doc. 194—196, p. 211—215 ; doc. 271—278, p. 282—298 ; Documente privind istoria României. Războiul pentru independență, vol. II, Edit. Academiei, București, 1952, p. 285.

⁵ Th. Codrescu, Urzicariul sau colecție de diferite acte care pot servi la istoria României, vol. XV, Iași, 1889, p. 142—144.

Românii din Dobrogea s-au manifestat în perioada evenimentelor generate de acest război ca clemente de ordine, au instituit chiar gărzii românești de autoadministrare și autoapărare în unele localități ca Topalu și Hirșova⁶.

*

* * *

În condițiile deosebit de complexe și de grele ale României în 1878, factorii de decizie de la București, deși n-au reușit să împiedice marile puteri a-i impune un dureros sacrificiu teritorial, au făcut astfel, încît reunirea Dobrogei cu România să nu fie socotită ca un schimb de teritoriu românesc contra altui teritoriu românesc⁷.

Autoritățile românești au înțeles imperativele momentului istoric și au desfășurat o activitate multilaterală pentru pregătirea reintegrării ei sub toate aspectele.

Deși România avea juriști de primă mână, formați la școlile de drept cele mai renumite, deși legislația otomană era cunoscută, deși ziarele turcești de limbă franceză veneau regulat la București, totuși autoritățile românești s-au preocupat intens de cunoașterea realităților Dobrogei la fața locului, astfel, încît numeroase delegații oficiale și mai puțin oficiale au fost trimise în Dobrogea să studieze diversele aspecte ale ei, pentru ca unificându-le să aibă nu tablou fidel, nuanțat, în funcție de care să întocmească legislația.

*

* * *

Presă joacă un rol deosebit de important în informarea opiniei publice și sugestionarea autorităților prin publicarea unor materiale ale acelor care au cunoscut bine Dobrogea, trăind acolo.

Se publică traducerea lucrării lui Ion Ionescu de la Brad *Excursiune agricolă în Dobrogea*, apărută în 1850 la Constantiuopol în limba franceză, apar numeroase articole ale revoluționarului de la 1848 și ale profesorului Nifon Bălășescu, care trăia de mai mulți ani în Dobrogea⁸ și ale avocatului Schcletti de la Tulcea, publicate mai ales de ziarul „Pressa”, în care se dădeau numeroase și pertinente sugestii guvernului român în legătură cu administrarea Dobrogei⁹, și de ziarul „Steaua României” de la Iași, care în articolul *Unele considerații asupra Dobrogei* se referea la necesitatea construirii unui pod peste Dobrogei cu „funcționari de o capacitate probată și o moralitate exemplară”¹⁰. La Dunăre și refacerea portului Constanța, iar pe de altă parte cerea încadrarea administrației „Timpul”, Mihail Eminescu combătea unele imperfecțiuni și limite ale politicii liberale față de Dobrogea, și negativismul șefului politic conservator, Titu Maiorescu, se manifesta călduros pentru reunirea Dobrogei cu România, iar pe baza unei surprinzătoare cunoașteri a istoriei și situației ținutului românesc de peste Dunăre, trasa, pur și simplu, liniile directe ale unei viitoare legislații civilizatoare¹² și constructive, așa cum se va și realiza de fapt în Dobrogea 1878—1882, mai ales. Propuneri interesante se fac în publicațiile „Biserica ortodoxă română” și „Glasul Covurluiului”.

⁶ Biblioteca Centrală de Stat, Arhiva Mihail Kogălniceanu, pachet XLII dos. 8, doc. 22 ; Biblioteca Acad. R.S.R., Manuscrise, Arhiva D. A. Sturdza, XVI/varia, doc. 150 și anexele, fila 19 ; „Analele Dobrogei”, XII—XIV (1932—1933) p. 39—52.

⁷ Mihail Eminescu în „Timpul” (1878).

⁸ Cornelia și Gh. Mihalcea, Nifon Bălășescu, cîntor de școli și dascăl în Dobrogea, în „Convorbiri didactice”, Tulcea, IV, (1975), p. 223—227 ; „Românul” din 1874 ; „Telegraful” din 6 noiembrie 1877 și „Cărțile sateanului român”, 1877—1878.

⁹ Bibl. Centrală de Stat, Manuscrise, Fond Mihail Kogălniceanu, pachet XVI, dos. 16 ; „Pressa”, XI, din octombrie-noiembrie 1878, cele mai multe articole subintitulate : *Corespondența particulară a „Pressei” de la Tulcea*.

¹⁰ „Steaua României”, II, nr. 167 bis din 4 august 1878, p. 1.

¹¹ „Timpul”, iulie-octombrie 1878.

¹² „Gazeta Transilvaniei”, XLI (1878), nr. 73 din 14/26 sept. p. 2.

Presă din Transilvania excelează prin preocupările pentru situația Dobrogei. „Gazeta Transilvaniei“ în primul rind dă aproape un proiect de lege generală a Dobrogei în privința națională, juridică, bisericească, agricolă și a cadrelor cărora le cere o înaltă profesionalitate și o moralitate exemplară¹³.

„Amiculu familiei“ își permite sugestii în legătură cu dezvoltarea căilor ferate, cu organizarea bisericească și altele¹⁴.

Aceleași inițiative laudative în „Familia“, „Observatoriul“ „Cărțile săteanului român“.

Guvernul român cunoaștea, desigur și deocumenele publicate în iunie 1877 la București de către comisia rusă condusă de colonelul Sobolev și care priveau legislația comercială și religioasă a Dobrogei¹⁵.

În sfârșit, statul român avea de cel puțin 10 ani un consul la Tulcea, pe A. Stoianovici, care-și făcea în mod onest datoria de a informa guvernul asupra situației din Dobrogea.

Factorii de decizie erau, în legătură cu Dobrogea, în deplină cunoștință de cauză.

Domnitorul Carol, de pildă, scria în iulie 1878, tatălui său : „Teritoriile de dincolo de Dunăre nu ne sînt date ca compensație. Populațiunea de acolo se simte foarte fericită a fi unită la România și mi-a și trimis adrese numeroase, la care nu am răspuns pînă acum.

La luarea în stăpînire a Dobrogei voi da o proclamațiune și poate chiar la toamnă voi vizita această țară.

Orașele de la Dunăre le cunosc, acum cîțiva ani am fost primit la Tulcea și Sulina cu mari demonstrațiuni“.

În continuare dă relații despre Constanța, Mangalia, calea ferată Cernavodă-Constanța, porturile, se pronunță asupra necesității construirii unui pod peste Dunăre¹⁶.

Și șeful guvernului, I. C. Brătianu, dovedea o cunoaștere detaliată a problemelor Dobrogei și a importanței ei pentru țară¹⁷.

Cel mai scrupulos în probleme de cunoașterea Dobrogei a fost Mihail Kogălniceanu. Cuvintele lui în Parlament în legătură cu reunirea Dobrogei și legislația ei, cuvîntarea în fața Congresului de la Berlin, informațiile pe care i le dă lui Carol Anton de Hohenzollern, care, din însărcinarea fiului său, încerca o intervenție pe lîngă Bismark¹⁸, ni-l arată ca principalul cunoscător al Dobrogei. În afara rapoartelor diplomatice obișnuite, el trimitea, neoficial, la sfîrșitul lui 1877 începutul lui 1878, în Dobrogea oameni de specialitate care să culeagă date privind situația economică și a transporturilor, precum și alte statistici¹⁹. De altfel, Mihail Kogălniceanu va și publica în 1880 un volum de documente, socotite secrete, privitoare aproape exclusiv la problemele Dobrogei, volum cunoscut sub titlul *Cartea verde română*.

O sursă importantă de informare a autorităților române o constituie declarațiile, de multe ori foarte detaliate, ale refugiaților români și alții din dreapta Dunării, cuprinzînd informații militare, demografice, religioase, economice etc.²⁰.

¹³ „Amiculu familiei“, I, nr. 3 din 1/13 sept. 1878, p. 35 și nr. 6 din 15/27 oct. 1878, p. 64.

¹⁴ Este vorba de volumul *Materiale dîia istoria Bălgarij*, vol. I, ediția a 2-a, București, 1877 — cf. N. Ciachîr, *Contribuții la istoria Dobrogei* (aprilie 1877—noiembrie 1878), în „Revista Arhivelor“, V, nr. 1 din 1962, p. 161—177.

¹⁵ *Uricariul*, vol. XV, p. 142—144, Documente privind istoria României. Rdzbotul pentru independență, vol. II, p. 364.

¹⁶ *Memoriile regelui Carol I...*, vol. XIV, p. 59.

¹⁷ „Monitorul oficial“, nr. 219 din 3/15 oct. 1878, p. 5582.

¹⁸ *Memoriile Regelui Carol I*, vol. XV, p. 3.

¹⁹ „Monitorul oficial“, nr. 39 din 16 febr./2 martie 1878, p. 1007—1019 ; „Steaua României“, II (1878), nr. 15 din 21 ianuarie ; „Pressa“, XI (1878), nr. 242 din 2 noiembrie și nr. 245 din 5 noiembrie 1878.

²⁰ Tudor Mateescu, op. cit., doc. 271—278, p. 292—298.

Un izvor de o deosebit de mare importanță pentru cunoașterea de către factorii de decizie în pregătirea reunirii Dobrogei cu România și a legislației ei îl constituie rapoartele diferitelor comisii oficiale (sau mai puțin oficiale) trimise în Dobrogea.

Astfel, avem știință despre numeroasele expediții în Dobrogea ale prefectului de Ismail, Alexandru Candiano-Popescu în octombrie-noiembrie 1878²¹, soldată cu informații interesante.

O altă comisie, oficială, trimisă în Dobrogea a fost condusă de Poenaru-Bordea, director general în ministerul de interne și C. Cantilli. Mai cu seamă primul va fi consultat în problemele ce țin de dreptul otoman și de situația justiției în Dobrogea²².

În cursul lunii iulie 1878, o comisie militară condusă de lt. col. Ion Murgescu, comandant al flotei române, de mult cunosător al unor probleme dobrogene, studiază Dobrogea mai cu seamă din punct de vedere militar, raportul pe care îl trimite forurilor în drept conținând și o serie de sugestii legate de transformările care trebuie să aibă loc după instaurarea administrației românești, pe care, cum spune el, populația o așteaptă cu mare nerăbdare²³.

Cel mai important document privind situația Dobrogei în ajunul reunirii ei cu România este raportul pe care comisia militară condusă de șeful Marelui Stat Major al armatei române, colonelul Ștefan Fălcoianu, îl înaintează lui Mihail Kogălniceanu în urma studierii timp de o lună de zile a Dobrogei la fața locului²⁴. Acest raport, cuprinzând 31 de pagini autografe și 17 anexe privind populația Dobrogei, pe naționalități, după diferite statistici, averea și veniturile locuitorilor și statului, situația aparatului administrativ etc. are la rîndul lui, la bază, informații dintre cele mai diverse și mai demne de încredere.

În afara observațiilor directe, sînt informațiile pe care le-a primit de la frunțașii români din Dobrogea și în primul rînd de la Mihalache Petrescu din Tulcea, de la consulul român, conducerea companiei căii ferate Cernavodă-Constanța, funcționari ai C.E.D.-ului, autorități ale administrației rusești binevoitoare și din studierea unor arhive și periodice otomane.

Numeroasele informații și sugestii, caracterul său confidențial, fac din acest raport un document de o deosebită importanță privind situația Dobrogei în toamna lui 1878.

Concepția fundamentală a statului român în rezolvarea problemelor Dobrogei a fost expusă în Proclamația către locuitorii Dobrogei, emisă la Brăila în noiembrie 1878 de către domnul țării și guvern²⁵. Documentul — după cum recunoaște toată lumea, este în cea mai mare parte opera lui Mihail Kogălniceanu, publicat în „Monitorul oficial“, în toată presa românească și chiar și străină, dar și în foi volante în limbile română, turcă, greacă și bulgară și răspîndit în Dobrogea²⁶ — amintește de la început locuitorilor Dobrogei că ei atîrnă de acum „de un stat unde nu voința arbitrară, ci numai legea dezbătută și încuviințată de națiune hotărăște și ocirmuiește“. Se arată că viața, onoarea și proprietatea cetățenilor sînt puse sub scutul unei „constituții pe care ne-o rîvnesc multe națiuni străine“. Se vor „respecta toate celelalte religii și naționalități“.

²¹ „Pressa“, XI, nr. 242 din 2 noiembrie 1878.

²² „Monitorul oficial“, nr. 55 din 9/21 martie 1879, p. 1611.

²³ Centrul de Studii și cercetări de istorie și teorie militară, Documente privind istoria militară a poporului român, iulie 1876—noiembrie 1882, p. 6—9.

²⁴ Bibl. Acad. R.S.R., MSS, Arhiva D. A. Sturdza, XVI/varia, doc. 150 și anexe.

²⁵ Ibidem, Arhiva Mihail Kogălniceanu, XXII, Acte, 1862; N. D. Popescu, Istoria războiului român-ruso-turc, partea a V-a, ed. Ibrar H. Steinberg, București, p. 298. Tot acum Carol I dă înaltul ordin de zi către soldații care urmau să intre în Dobrogea; documentul conține aceleași idei ca și Proclamația, vezi în acest sens: Bibl. Acad. R.S.R. Mss. Arhiva Mihail Kogălniceanu, XXVI (2), Acte. 3754.

²⁶ „Gazeta Transilvaniei“, XLI (1878), 92 din 19 nov./1 dec. p. 2—3; „Steaua României“, nr. 230 din 16 noiembrie 1878, p. 2—3.

Se expun primele măsuri pe care guvernul le va lua pentru redresarea situației în Dobrogea, pentru îmbunătățirea vieții locuitorilor ei.

Conștient de rănilor profunde ale Dobrogei, de situațiile deosebite pe care ea le ridică în fața administrației, guvernul român a instituit o scurtă perioadă reglementară, în care toate aspectele vieții economice, social-politice, administrative, juridice, financiare ale Dobrogei erau rezolvate pe baza unor regulamente în litera Constituției României și a documentelor din noiembrie 1878²⁷.

Trebuie specificat însă că lor li se adaugă o serie de măsuri adoptate ad-hoc de autoritățile locale ale Dobrogei, oameni de o excepțională pregătire juridică, veniți aici ca urmare a unei clarvăzătoare politici de cadre a lui Mihail Kogălniceanu și anume : Remus Opreanu, doctor în drept la Paris și sudii clasice în Italia ; George Ghica, doctor în drept, fost ministru ; Tobias Gherghely, fost ministru ; generalul Cantilli ; Alexandru Macedonsky ; Duiliu Zamfirescu, medicul I. C. Drăgescu, cu studii și amicitie republicană în Italia ; Ion Bănescu, revizorul școlar și alții.

*
* *
*

Așadar, unirea Dobrogei cu România fusese pregătită cu optimism și diplomație mai cu seamă de ultima generație de oameni politici patrioți ai României dinaintea lui 1877 și în acest sens comunicarea de față încearcă să reliefeze seriozitatea și să aprofundeze responsabilitatea dovedită de conducătorii politici ai țării față de soarta regiunii române dintre Dunăre și Mare în momentul celui de al doilea pas în procesul de edificare a statului unitar român.

LES DOCUMENTS CONCERNANT L'HISTOIRE DE LA DOBROUDJA EN 1877—1878 ET LA PRÉPARATION DE SA RÉUNION AVEC LA ROUMANIE

R é s u m é

La réunion de la Dobroudja avec la Roumanie en 1878, oeuvre des Roumains des rives gauche et droite du Danube, a mis devant le gouvernement roumain des problèmes complexes créés par la domination étrangère prolongée dans la province située entre le Danube et la Mer Noire, par les guerres, grosses de conséquences qui s'y sont déroulés.

La présente étude met en évidence le matériel informatif qui a permis aux facteurs de décision de Bucarest de rédiger les premières lois concernant la Dobroudja. Les auteurs soulignent les catégories suivantes de matériel informatif :

- la presse de la Roumanie en Transylvanie quelques journaux ayant des correspondants spéciaux en Dobroudja ;
- des ouvrages d'hommes de culture qui vivaient ou activaient en Dobroudja : Ion Ionescu de la Brad, Nifon Băldășescu, l'avocat Schelett ;
- les rapports du consul roumain de Tulcea, A. Stolanovic ;
- les informations variées données par les réfugiés roumains de la Dobroudja, à la rive gauche du Danube ;

²⁷ Bibl. Acad. R.S.R., Mss., Arhiva D. A. Sturdza, XVII/2 varia, 242.

— les informations reçues des employés roumains de Dobroudja ;

— les plus importantes sources, inédites ou très peu connues jusqu'à présent, quelques rapports des délégations spécialement envoyées en Dobroudja, deux délégations militaires dirigées par le chef du Grand État Major de l'Armée Roumaine, Stefan Fălcotanu et le lt.-colonel de marine Ion Murgescu et une délégation civile composée par des spécialistes en droit et finances.

Ce sont les sources essentielles qui ont permis la rédaction des premières lois de l'administration de la Dobroudja après la réunion avec la Roumanie en 1878, et qui révèlent la profonde responsabilité des facteurs de décision de la Roumanie.